

Оцінка фізичного і розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку

Пасічник В. М., Сосновський Д. Д.

Львівський державний університет фізичної культури

Анотації:

Проведена оцінка фізичного і розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку. В дослідженні взяла участь 90 дітей 5-ого року життя, серед них 55 хлопчиків і 35 дівчат. Встановлено, що у обстежуваних дітей показник індексу фізичного розвитку відповідає рівню – вище середнього. Зазначено, що показники функціонального стану дітей старшого дошкільного віку відповідають віковій нормі. Виявлено, що при визначенні фізичної працездатності у хлопчиків встановлено добрий рівень, і задовільний у дівчат. Показано, що результати фізичної підготовленості хлопчиків є дещо вищими за результати дівчат. З'ясовано, що при діагностиці рівня розумового розвитку дітей 5-ого року життя середній показник продуктивності і стійкості уваги, зорової і слухової пам'яті, наочно-образного і наочно-дійового мислення, мовлення і сприйняття відповідають середньому рівню, а таких пізнавальних процесів як переключення і розподілу уваги, уваги – низькому рівню.

Пасичник В. М., Сосновский Д. Д. Оценка физического и умственного развития детей старшего дошкольного возраста. Проведена оценка физического и умственного развития детей старшего дошкольного возраста. В эксперименте приняли участие 90 детей 5-ого года жизни, среди которых 55 мальчиков и 35 девочек. Отмечено, что у обследованных детей показатель индекса физического развития соответствует уровню – выше среднего. Определено, что показатели функционального состояния детей старшего дошкольного возраста соответствуют возрастной норме. Вывявлено, что при определении физической работоспособности у мальчиков установлен хороший уровень, и удовлетворительный у девочек. Установлено, что результаты физической подготовленности мальчиков несколько выше, чем у девочек. Выяснено, что при диагностике уровня умственного развития детей 5-ого года жизни средний показатель продуктивности и устойчивости внимания, зрительной и слуховой памяти, наглядно-образного и наглядно-действенного мышления, речи и восприятия соответствуют среднему уровню, а таких познавательных процессов как переключения и распределения внимания, воображения – низкому уровню.

Pasichnyk V.M., Sosnovskij D.D. Estimation of physical and mental development of children of the senior pre-school age. In this work is conducted physical and mental development of children of the senior preschool age. In the experiment, 90 children took part in the fifth year of life, among which 55 boys and 35 girls. It is noted that the children surveyed rate the physical development of the index corresponds to level – above the average. It was determined that the parameters of the functional state of preschool age children meet the age norm. It is revealed that in determining physical performance among boys set a good level, and satisfactory in girls. It is established that the results of physical fitness of boys is slightly higher than in girls. It was found that the diagnosis of the level of mental development in children fifth year of life, the average productivity and stability of attention, visual and auditory memory, visual-imagery and visual-thinking, and perception of speech correspond to the average level, and cognitive processes such as switching and distribution attention, imagination – a low level.

Ключові слова:

старший, дошкільний, вік, фізичний, розвиток, розумовий, розвиток.

старший, дошкольный, возраст, физическое, развитие, умственное, развитие.

senior, pre-school, age, physical, development, mental, development.

Вступ.

На сучасному етапі розвитку освіти в Україні посилюється увага суспільства до вирішення проблем формування особистості, її своєчасного фізичного і психічного розвитку, стимулювання творчої активності. Особливого значення ці проблеми набувають у системі навчання і виховання дітей дошкільного віку, що є одним із найважливіших держаних завдань.

Сучасні тенденції розвитку дошкільної освіти передбачають орієнтацію на особистість дитини, створення сприятливих умов для формування у неї незалежної спрямованості, самосвідомості, позитивної самооцінки, самоповаги та шанобливого ставлення до тих, хто її оточує, конструктивних мотивів поведінки, нахилів, потреб, характеру, пізнавальних, психічних процесів [9].

Дошкільний вік – це період, коли відбуваються найбільш інтенсивні процеси росту і розвитку організму, формування особистості дитини. Саме в цьому віці закладаються основи майбутнього стану здоров'я, фізичної підготовленості, розумової діяльності, які так необхідні для всебічного гармонійного розвитку дитини [2].

Для підвищення ефективності й якості навчання дітей старшого дошкільного віку, найголовніше місце посідає забезпечення фізичної і психологічної готовності дітей до школи, як необхідної передумови

задовільного рівня навчання – одне з основних завдань дитячого дошкільного закладу.

Обов'язковою умовою забезпечення здоров'я дитини є її фізичний і розумовий розвиток. Серед важливих складових у забезпеченні гармонійного фізичного і розумового розвитку дітей особливе місце посідає рухова активність [7].

Відомий вчений П. Ф. Лесгафт стверджував, що між розумовим та фізичним розвитком існує тісний зв'язок – розумовий зріст та розвиток вимагають відповідно фізичного розвитку.

І. М. Сеченов довів, що в цілісній структурі розвитку та пізнавальній діяльності людини провідну роль відіграє руховий аналізатор. Він показав взаємозв'язок моторних функцій із вищими відділами центральної нервової системи. Таким чином, можна говорити про зворотній зв'язок – рухи людини впливають на її психічний розвиток, а відтак й на пізнавальну діяльність.

М'язові зусилля під час рухів впливають на фізіологічну основу психіки – вищу нервову діяльність. Встановлено, що фізичні навантаження під час виконання рухів впливають на оперативність мислення і швидкість засвоєння інформації. Науковці Є. Аркін, Ю. Змановський доводять, що під впливом фізичних навантажень змінюється на позитивне динаміка розумових процесів. Специфіка рухів, їх різноманітність поліпшує когнітивні процеси.

Однією із проблем вітчизняних традиційних і авторських систем освіти є розрив між фізичним ви-

хованням і іншими сторонами виховання дітей дошкільного віку, відсутність реальних механізмів, які обумовлюють взаємозв'язок пізнавальної та рухової діяльності у процесі навчання [4,7].

Останні роки все більше уваги приділяється нетрадиційним формам проведення занять. Ведеться пошук нових шляхів удосконалення навчально-виховного процесу, які б допомогли підвищити інтерес дітей до занять, активізувати їх діяльність, покращити фізичний розвиток. Одним із таких шляхів є проведення занять на основі інтеграції навчального матеріалу, відібраного з кількох предметів і об'єднаного навколо однієї мети [4].

У зв'язку з цим, багато досліджень спрямовано на розробку і впровадження в практику фізичного виховання дітей різноманітних методів і методик інтегрованого підходу, спрямованого на розвиток фізичних і розумових здібностей.

Проблемі поєднаного фізичного і розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку присвячені дослідження (Н. Ю. Міщенко, 2003; І. В. Стародубцева, 2004; Н. О. Фоміна, 2004; А. А. Пивовар, 2005; В. В. Поліщук, 2008; О. Ф. Жданкіна, 2009; О. С. Трофімова, 2010)

Але для того щоб визначитись у плануванні педагогічній дій, засобів і методів, які спрямовані на всебічний гармонійний розвиток дитини в процесі фізичного виховання необхідно вивчити і оцінити показники, які забезпечують реалізацію рухової і розумової діяльності дітей старшого дошкільного віку.

Робота виконана за планом НДР Львівського державного університету фізичної культури.

Мета, завдання роботи, матеріал і методи.

Мета роботи: полягала у визначенні показників фізичного розвитку, фізичної підготовленості, функціонального стану та розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку.

Методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення наукової та методичної літератури, педагогічне спостереження, педагогічне тестування, антропометричні методи, фізіологічні методи, психодіагностичні методи (за Р. С. Немовим), методи математичної статистики.

Організація дослідження: дослідження були проведені на базі дошкільного навчального закладу освіти м. Львова № 165. У дослідженні взяли участь 90 дітей 5-ого року життя, серед них 35 дівчат і 55 хлопчиків.

Результати дослідження.

Головними показниками, за якими оцінюють фізичний розвиток, на думку багатьох науковців і практиків (Б. Ашмарін, О. Безкопильний, М. Віленський, Е. Вільчковський, Л. Волков, Д. Хухлаєва, Б. Шиян), є кількісні показники розмірів тіла, рівень функціональних можливостей організму, рівень розвитку рухових якостей.

Для оцінювання рівня фізичного розвитку нами був розрахований індекс фізичного розвитку за О. Д. Дубогай: $ІФР = P - (MT + ПКГ)$, де P – зріст стоячи, см; MT – вага тіла, кг; $ПКГ$ – периметр грудної клітини, см. Оцінювання фізичного розвитку тіла дітей

старшого дошкільного віку (за О. Д. Дубогай) показало, що у хлопців цей показник становив, відповідно $38,39 \pm 0,40$ у.о., у дівчат $39,55 \pm 0,52$ у.о. (табл.1). Порівняльний аналіз показників фізичного розвитку обстежуваних дітей старшого дошкільного віку з віковими стандартами (О. Д. Дубогай, 2003) показав, що у хлопців і у дівчат цей показник відповідає рівню вище середнього.

Функціональний стан дітей 5-ого року життя визначався за допомогою вимірювання пульсу у спокої, життєвої ємності легень і проби Руф'є. Так середні показники пульсу у спокої становили у дівчат 97,3 ударів за хвилину, а у хлопців – 91,8 уд. / хв, що за даними Е. С. Вільчковського відповідає належним і підтверджує той факт, що у дівчат пульс більший, ніж у хлопчиків [1].

Середні показники ЖЄЛ дітей старшого дошкільного віку становили – 905,7 мл у дівчат, і – 966,3 мл у хлопців, що відповідає віковій нормі.

Для визначення фізичної працездатності серцево-судинної системи ми ви використовували функціональну пробу Руф'є. Результати нашого дослідження свідчать про задовільний рівень фізичної працездатності у дівчат, де середній показник становив – 9,97 у.о., і про добрий рівень фізичної працездатності у хлопців – 9,09 у.о. (табл.1).

З метою визначення фізичної підготовленості дітей старшого дошкільного віку ми провели такі тести: швидкісні здібності визначалися за результатами бігу на 30 м (с) і швидкості рухів кистю за 5 с (кількість) [1]; швидкісно-силові здібності дитини оцінювались за допомогою двох тестів – стрибок у довжину з місця (см) і метання тенісного м'яча (м); координаційні здібності оцінювались за допомогою наступних тестів: човниковий біг 3x10 м; підкидання та ловіння м'яча (кількість); відбивання м'яча від підлоги (кількість); гнучкість визначалась за допомогою тесту нахил тулуба вперед стоячи на гімнастичній лаві (см); сила м'язів рук вимірювалась за допомогою кистьового динамометра (кг); силова витривалість досліджувалась на основі показника піднімання тулуба в сід з положення лежачи (кількість) [8].

Аналіз результатів дослідження швидкості в тесті біг на 30 м з високого старту в дітей старшого дошкільного віку засвідчив такі результати: у хлопців $8,47 \pm 0,06$ с, у дівчат: $8,71 \pm 0,08$ с.

Максимальна частота рухів кистю відображає не стільки швидкісні якості даної м'язової групи, скільки подібні якості властиві даному індивідууму. Таким чином, на основі максимальної швидкості рухів в одній з ланок рухового апарату можна міркувати про швидкість рухів в інших його ланках [2]. За результатами швидкості рухів кистю за 5 с ми виявили такі показники: у хлопців – $20,05 \pm 0,51$, а в дівчат – $21,34 \pm 0,56$. Треба думати, що в даному віці можна судити про прояв здібності дітей виконувати рухи за короткий час у досить високому темпі. Дані вчених (Е. С. Вільчковський, 1998; М. О. Рунова, 2007) доводять, що дошкільний вік є сенситивним для розвитку швидкості.

Таблиця 1

Показники фізичного розвитку і функціонального стану дітей старшого дошкільного віку

№ п/п	Показники	Стать	X	m	X max	X min
1.	Індекс фізичного розвитку (за О. Д. Дубогай), у.о.	х	38,39	0,4	45,2	30,5
		д	39,55	0,52	45,5	31,5
2.	ЧСС у спокої, к-ть уд./хв	х	91,8	1,3	110	72
		д	97,3	1,49	112	78
3.	ЖЄЛ, мл	х	966,3	18,1	1200	700
		д	905,7	19,3	1100	650
4.	Проба Руф'є, у.о.	х	9,09	0,27	14	5
		д	9,97	0,34	14	6

Таблиця 2

Рівень розвитку пізнавальних процесів дітей старшого дошкільного віку

№ п/п	Показники	Стать	X	m	X max	X min	Рівень розвитку
1.	Сприйняття	х	4,67	0,19	8	2	середній
		д	4,77	0,19	7	2	середній
2.	Продуктивність і стійкість уваги	х	4,64	0,14	7	3	середній
		д	4,6	0,2	7	3	середній
3.	Переключення і розподіл уваги	х	3,9	0,16	7,5	2	низький
		д	3,77	0,17	6	2	низький
4.	Уява	х	5,16	0,12	8	4	низький
		д	4,91	0,18	7	3	низький
5.	Пам'ять зорова	х	4,5	0,15	7	2	середній
		д	4,02	0,19	6	2	середній
6.	Пам'ять слухова	х	4,45	0,11	6,5	3	середній
		д	4,6	0,14	7	3	середній
7.	Наочно-образне мислення	х	4,32	0,14	7	3	середній
		д	4,15	0,16	6	2,5	середній
8.	Наочно-дійове мислення	х	4,72	0,13	7	3	середній
		д	4,68	0,19	8	3	середній
9.	Мовлення	х	3,72	0,14	6,5	1	середній
		д	3,88	0,19	7	1	середній

Оптимальний розвиток сили в дошкільному віці сприяє гармонійності ростучого організму. За результатами вимірювання м'язової сили кистей рук нами були отримані наступні результати: у хлопчиків середній показник сили правої руки становив $6,60 \pm 0,19$ кг, лівої – $5,66 \pm 0,16$ кг. У дівчат середній показник сили правої і лівої руки суттєво не відрізнявся від показників хлопчиків і становив відповідно $6,28 \pm 0,19$ кг (права) і $5,26 \pm 0,16$ кг (ліва).

При аналізі тесту «стрибок в довжину з місця», який відображає розвиток швидкісно-силових якостей, вибухову силу м'язів ніг та швидкість реагування ми отримали наступні показники: у хлопців середній показник: $75,52 \pm 1,54$ см (max= 104 см, min= 55 см), у дівчат середній показник становив $72,4 \pm 1,99$ см (max= 98 см, min= 52 см). З тесту «метання тенісного м'яча» отримали наступні результати, у хлопців цей показник становив $6,53 \pm 0,24$ м (min= 3,5 м; max= 11 м), у дівчат $5,58 \pm 0,28$ м (max= 9 м, min= 2,5 м).

За даними тесту «човниковий біг 3x10м» ми виявили такі результати: у хлопчиків середній показник становить $12,39 \pm 0,08$ с, у дівчаток $12,74 \pm 0,10$ с. Більшість авторів ставлять швидкість формування рухових навичок у пряму залежність від рівня розвитку спритності [2]. Таким чином, чим більше дитина розвине координаційних здібностей, тим швидше вона засвоє будь-який рух.

При оцінюванні координації рухів за даними тесту «підкидання і ловіння м'яча» ми отримали наступні результати: у хлопчиків середній показник становив $18,90 \pm 0,76$, у дівчаток – $15,74 \pm 0,94$. Необхідно зазначити, що дії з м'ячем розвивають не тільки великі, а й дрібні м'язи обох рук, збільшується рухливість суглобів пальців і кистей, що особливо важливо для дітей старшого дошкільного віку, які готуються до навчання у школі [3].

При аналізі тесту «відбивання м'яча від підлоги», який характеризує спритність, швидкість реакції і стійкість пози ми отримали наступні результати: у хлопчиків цей показник становив $5,23 \pm 0,26$, у дівчаток – $4,82 \pm 0,36$.

Однією з необхідних рухових якостей людини є гнучкість. Вона характеризує ступінь рухливості в суглобах і стан м'язової системи. Оптимальний розвиток гнучкості забезпечує необхідну свободу рухів дитини у повсякденному житті [8]. При оцінці тесту «нахил тулуба вперед стоячи на лаві», який характеризує рухливість усіх ланок опорно-рухового апарату, еластичність м'язів та зв'язок нами було виявлено наступні результати: у хлопчиків середній показник склав $3,54 \pm 0,55$ см, а в дівчат $5,13 \pm 0,46$ см. При чому були зафіксовані істотні коливання в кількісних показниках як у дівчаток (max= 10 см, min= -2 см), так і у хлопчиків (max= 10 см, min= -6 см).

Не менш важливою руховою здібністю, яка потребує вдосконалення в дітей дошкільного віку є силова витривалість. При оцінюванні даної якості ми використовували тест «піднімання тулуба в сід з положення лежачи на землі», який відображає

готовність м'язів спини і живота до тривалих статичних навантажень під час сидіння за партою. В результаті аналізу нами були отримані наступні показники: у хлопчиків середній показник $20,01 \pm 0,97$, де розкид між максимальним і мінімальним показником склав 34 рази, в дівчаток $16,42 \pm 0,93$, де розкид між максимальним показником і мінімальним склав 26 разів.

Для дослідження рівня розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку нами були використані стандартизовані, адаптовані психологічні тести, які є адекватними і інформативними для даного віку. Комплексна методика включала в себе дослідження пізнавальних процесів (сприйняття, уяви, уваги, пам'яті, мислення, мовлення) і рівня розвитку дрібної моторики (за Р. С. Немовим) [6].

Всі методики дозволяють отримати показники психологічного розвитку, які виражаються в стандартизованій десятибальній шкалі. При цьому показники, які знаходяться в межах від 8 до 10 балів, в більшості випадків свідчать про наявність в дитини здібностей до її розвитку. Показники від 0 до 3, говорять про те, що в дитини є відставання в розвитку від більшості дітей. Показники в межах 4-7 балів свідчать, що дитина по рівню розвитку знаходиться в межах норми [6].

Як відзначає Т. І. Поніманська розумовий розвиток – це ступінь розвитку у дитини пізнавальних процесів, сформованість у неї вміння міркувати, обґрунтовувати свої думки, діяти адекватно до вимог старших, виявляти інтерес до пізнання навколишнього середовища, здатність швидко і правильно розуміти те, що їй говорять, будувати власні судження, користуватися поняттями та узагальненнями.

Для оцінки рівня розвитку сприйняття була використана методика «Чим залатати коврик». Мета даної методики – визначити, наскільки дитина в стані, зберігаючи в короткочасній і оперативній пам'яті образи баченого, практично їх використати, вирішуючи начеркові завдання. В результаті ми отримали наступні результати: дівчата – середній показник склав 4,77 бали, хлопці – 4,67 бали, що відповідає середньому рівню розвитку (табл. 2).

На п'ятому році життя відбувається інтенсивний розвиток сприймання, яке набуває стійкого цілеспрямованого та довільного характеру, спостерігається розвиток аналітичного сприйняття: вміння орієнтуватися в поєднанні кольорів, розчленовувати форму предметів, виділяти окремі виміри величини [9].

Для визначення рівня розвитку уваги, ми застосували дві методики, одна з яких призначена для визначення продуктивності і стійкості уваги – «Знайди і викресли», а друга для визначення переключення і розподілу уваги «Простав значки». За отриманими нами результатами, середній показник продуктивності і стійкості уваги у дівчат і хлопців склав – 4,6 бали, що відповідає середньому рівню розвитку, а середній показник переключення і розподілу уваги становив у дівчат – 3,77 бали, і у хлопців – 3,9 бали, що свідчить про низький рівень розвитку. Можливо це зумовлю-

ється недостатньою зрілістю їх нервової системи: у дітей ще спостерігається перевага процесів збудження над гальмуванням.

Слід зазначити, що уважність дошкільників розвивається в процесі ігрової діяльності. Увага в старшому дошкільному віці набуває довільного характеру, завдяки чому дитина може зосереджуватися, керувати своєю психічною діяльністю.

При діагностиці рівня розвитку уяви дітей старшого дошкільного віку ми використали методику «Придумай гру», в результаті якої були отримані наступні результати: дівчатка – середній бал склав 4,91; хлопчики – 5,16 бали, що засвідчило низький рівень розвитку. Старші дошкільники здатні вже керувати процесом фантазування для досягнення певної мети. Тому в процесі рухливих ігор сюжетного характеру можна говорити про зародження творчих форм уяви. Діти, які здатні до гри – уяви, мають вищий показник інтелекту, легше долають труднощі.

При визначенні рівня розвитку пам'яті нами було застосовано дві методики, одна з яких розрахована на визначення рівня слухової пам'яті «Запам'ятай цифри», а друга – зорової пам'яті «Запам'ятай малюнки», оскільки зір і слух – основні органи чуття людини. В результаті діагностики отримали наступні результати: середній показник розвитку слухової пам'яті у дівчат склав – 4,6 бали, хлопці – 4,45 бали, і середній показник розвитку зорової пам'яті склав – 4,02 бали у дівчат, і 4,5 бали у хлопців, що відповідає середньому рівню розвитку.

З трьох видів мислення: словесно-логічного, наочно-образного і наочно-дійового в дітей дошкільного віку достатньо розвинуті і переважають два останніх види.

Методика «Розділи на групи» передбачала оцінку наочно-образного мислення, в ході якої ми отримали такі результати: дівчата – 4,15 бали, хлопці – 4,32 бали, що свідчить про середній рівень розвитку. В дітей старшого дошкільного віку вдосконалюється наочно-образне мислення, це виявляється не тільки в умінні оперувати уявленнями, а й у збагаченні змісту цих уявлень.

При оцінці наочно-дійового мислення була використана методика «Обведи контур». Слід зазначити, що за допомогою даної методики оцінюється рівень розвитку дрібної моторики дитини. В результаті нами були виявлені наступні середні показники: дівчата – 4,68 бали, хлопці – 4,72 бали, що свідчить про середній рівень розвитку. Добре розвинута моторика руки

є запорукою успішного оволодіння письма, а для цього необхідний достатній рівень сили та витривалості дрібних м'язів кисті руки. Рухи пальців і кистей мають особливе значення для розвитку функцій мозку дитини, і чим вони різноманітніші, тим більше «рухових сигналів» поступає в мозок, тим інтенсивніше проходить накопичення інформації, а відповідно інтелектуальний розвиток дітей [3, 5].

Методика «Назви слова» передбачала оцінку розвитку мовлення. Мова – основа людського мислення. В ході діагностики нами були отримані наступні результати: середній показник у дівчат склав – 3,88 бали, в хлопців – 3,72 бали і відповідає середньому рівню розвитку. Найбільш вагомим досягненням дошкільного дитинства є оволодіння мовою як засобом пізнання й способом людського спілкування. М. М. Кольцова доводить, що рухи рук сприяють розвитку мовлення дитини, оскільки ділянки кори головного мозку, які відповідають за артикуляцію органів мовлення і моторику пальців рук розташовані в одному іннерваційному полі [5]. Тому слід використовувати в процесі фізкультурних занять якомога більше різноманітних рухових дій з предметами, а особливо з м'ячами.

Висновки.

В науково-методичній літературі присутні дані досліджень, які торкаються взаємозв'язку фізичного і розумового розвитку в процесі онтогенезу і доцільності педагогічних дій, спрямованих на інтегрований розвиток рухової і розумової сфери дитини. Результати нашого дослідження засвідчили, що показник індексу фізичного розвитку обстежуваних дітей відповідає рівню вище середнього. Показники функціонального стану (ЧСС у спокої, ЖЄЛ) відповідають віковій нормі. Оцінка фізичної працездатності серцево-судинної системи у дітей старшого дошкільного віку засвідчила задовільний рівень у дівчаток, і добрий у хлопчиків. Результати фізичної підготовленості хлопчиків є дещо вищими за результати дівчат, окрім результатів у випробуванні на гнучкість. Слід зазначити, що за деякими тестами діти потребують своєчасної корекції за допомогою засобів фізичної культури. При дослідженні рівня розвитку пізнавальних процесів дітей старшого дошкільного віку ми з'ясували, що в переважній більшості методик середній показник відповідає середньому рівню.

Перспективи подальших досліджень будуть спрямовані на вивчення взаємозв'язків компонентів рухової і розумової сфери дітей старшого дошкільного віку.

Література:

1. Вільчковський Е. С. Критерії оцінювання стану здоров'я, фізичного розвитку та рухової підготовленості дітей дошкільного віку. К.: ІЗМН, 1998. 64 с.
2. Вільчковський Е. С., Курок О. І. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку. Навч. посіб. Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. 428 с.
3. Вороб'єва Т. А., Крупенчук О. І. Мяч и речь: игры с мячом для развития речи, мелкой моторики и общей моторики. СПб: КАРО, 2003. 96 с.
4. Дубогай О. Д., Пангелов Б. П., Фролова Н. О., Горбенко М. І. Інтеграція пізнавальної та рухової діяльності в системі навчання і виховання школярів. К.: Оріяни, 2001. 152 с.
5. Кольцова М. М., Рузина М. С. Ребёнок учится говорить. Пальчиковый игротренинг. Екатеринбург: У-Фактория, 2005. 224 с.
6. Немов Р. С. Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики. 4-е изд. М.: Владос, 2003. 640 с.
7. Пангелова Н. Напрями удосконалення змісту та організації фізичного виховання для гармонійного розвитку дошкільників. Спортивний вісник Придніпров'я. 2005. № 2. С. 40-43.
8. Тарасова Т. А. Контроль физического воспитания детей дошкольного возраста: Методические рекомендации для руководителей и педагогов ДОУ. М.: ТЦ Сфера, 2006. 176 с.
9. Шах Т. Г., Лукашук М. І., Шпирковська Л. В., Чегус О. В. Пізнавальний потенціал дошкільника. Вивчення та розвиток. Практична психологія та соціальна робота. К., 2008. № 1(106). С. 46-52.

Информация об авторах:**Пасичник Виктория Михайловна**

vikapaska@rambler.ru

Львовский государственный университет физической культуры
Ул. Костюшко 11, г. Львов, 79000, Украина.**Сосновский Дмитрий Дмитриевич**

vikapaska@rambler.ru

Львовский государственный университет физической культуры
Ул. Костюшко 11, г. Львов, 79000, Украина.

Поступила в редакцию 24.04.2012г.

References:

1. Vil'chkovs'kij E. S. *Kriteriyi ociniuvannia stanu zdorov'ia, fizichnogo rozvitu ta rukhovoyi pidgotovlenosti ditej doshkil'nogo viku* [Criteria of evaluation of the state of health, physical development and motive preparedness of children of preschool age], Kiev, ICME, 1998, 64 p.
2. Vil'chkovs'kij E. S., Kurok O. I. *Teoriia i metodika fizichnogo vikhovannia ditej doshkil'nogo viku* [Theory and method of physical education of children of preschool age], Sumi, University book, 2004, 428 p.
3. Vorob'eva T. A., Krupenchuk O. I. *Miach i rech'* [Ball and speech], Saint Petersburg, KARO, 2003, 96 p.
4. Dubogaj O. D., Pangelov B. P., Frolova N. O., Gorbenko M. I. *Integraciia piznaval'noyi ta rukhovoyi dial'nosti v sistemii navchannia i vikhovannia shkolariv* [Integration of cognitive and motive activity in the system of studies and education of schoolchildren], Kiev, Oriyani, 2001, 152 p.
5. Kol'cova M. M., Ruzina M. S. *Rebenok uchit'sia govorit'* [Child is studying to talk], Ekaterinburg, Trading Post, 2005, 224 p.
6. Nemov R. S. *Psikhodiagnostika* [Psychodiagnosis], Moscow, Vlados, 2003, 640 p.
7. Pangelova N. *Sportivnij visnik Pridniprov'ia* [Dnipro Sports Bulletin], 2005, vol.2, 40-43.
8. Tarasova T. A. *Kontrol' fizicheskogo vospitaniia detej doshkol'nogo vozrasta* [Control of physical education of children of preschool age], Moscow, Sphere, 2006, 176 p.
9. Shakh T. G., Lukashchuk M. I., Shpirkovs'ka L. V., Chegus O. V. *Praktichna psikhologiiia ta social'na robota* [Practical psychology and social work], 2008, vol.1(106), pp. 46-52.

Information about the authors:**Pasichnyk V.M.**

vikapaska@rambler.ru

Lvov State University of Physical Culture
Kostyushko str. 11, Lvov, 79000, Ukraine**Sosnovskij D.D.**

vikapaska@rambler.ru

Lvov State University of Physical Culture
Kostyushko str. 11, Lvov, 79000, Ukraine

Came to edition 24.04.2012.